ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

TALABALARDA MUSTAQIL FIKRLASH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIM FAOLIYATINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Kamilova Nazokatxon Qaxxorovna
Qo'qon davlat universiteti magistranti.
E-mail: nazokatkamilova85@gmail.com
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20046242

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida talabalarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirish muammosi tadqiq etiladi. Mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etishning nazariy asoslari va uning amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot davomida talabalarning o'quv-biluv faoliyatini faollashtirish usullari va mustaqil ishning samarali modellari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil fikrlash, kompetensiya, mustaqil ta'lim, kreativlik, kognitiv faoliyat, oliy ta'lim, metodologiya.

Kirish

Global integratsiya va axborot asrida oliy ta'limning strategik maqsadi faqat bilimli mutaxassis tayyorlash emas, balki o'zgaruvchan vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qila oladigan, tanqidiy mushohada yurituvchi shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Bugungi kunda mehnat bozori bitiruvchidan nafaqat diplom, balki "soft skills" (yumshoq ko'nikmalar) turkumiga kiruvchi mustaqil fikrlash va muammolarni ijodiy hal etish kompetensiyasini talab qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta'lim tizimini isloh qilishga oid farmon va qarorlarida ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangilash, o'quv jarayoniga talabaning mustaqil ishini tizimli joriy etish masalasi ustuvor etib belgilandi[1]. Bu bejiz emas, chunki an'anaviy "ustoz-shogird" munosabatlaridagi faqat ma'lumot yetkazuvchilik funksiyasi o'z dolzarbligini yo'qotib, o'rnini "fasilitatsiya" (yo'naltirish) va o'zaro hamkorlikka bo'shatib bermoqda.

Mustaqil ta'lim — bu talabaning darsdan tashqari va dars davomida pedagog rahbarligisiz, ammo uning uslubiy ko'rsatmalari asosida amalga oshiradigan bilish faoliyatidir. Bu jarayon talabada mas'uliyat, o'z-o'zini boshqarish va intellektual qobiliyatlarni charxlaydi. Xorijiy tajribaga nazar tashlaydigan bo'lsak, Yevropa va AQSh universitetlarida talaba yuklamasining 60-70 foizi aynan mustaqil ta'lim ulushiga to'g'ri keladi[2]. Bu esa talabaning axborot oqimida filtratsiya qilish, ishonchli manbalar bilan ishlash va shaxsiy xulosalar chiqarish kompetensiyasini avtomatik tarzda rivojlantiradi.

Mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu muammo doirasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabaning mustaqil fikrlashi, avvalo, uning faol o'quv faoliyati, ichki motivatsiyasi va mustaqil ta'limni to'g'ri tashkil etish bilan chambarchas bog'liq[3]. Mustaqil fikrlash kompetensiyasi va mustaqil ta'lim muammosi pedagogika fanida ko'p qirrali tushuncha sifatida talqin etiladi. Ushbu bo'limda biz mazkur sohada fundamental tadqiqotlar olib borgan xorijiy va ikki olimning konsepsiyalarini tahlil qilamiz.

Talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammo bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqil fikrlash avvalo shaxsning kognitiv rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir. Xususan, Jean Piaget tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, insonning fikrlash qobiliyati bosqichma-bosqich shakllanadi va bu jarayonda mustaqil fikrlash alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, Lev Vygotsky ta'lim jarayonining rivojlanishga ta'sirini asoslab, yaqin rivojlanish zonasi orqali talabalarda mustaqil fikrlashni shakllantirish mumkinligini ta'kidlaydi.

[1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni.
[2] Barnet, R (2014). Understanding the University: Institution,idea, Imaginary. Routledge.
[3] Zimnyaya I.A. Kompetentnostnyy podxod v obrazovanii. Moskva, 2004.

Pedagogika fanida mustaqil ta’lim faoliyati talabaning faolligini oshiruvchi va uni bilim olish jarayonining faol subyektiga aylantiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. John Dewey o‘zining tajribaga asoslangan ta’lim konsepsiyasida bilim faqat faoliyat jarayonida samarali o‘zlashtirilishini qayd etadi[4]. Bu esa mustaqil ta’lim faoliyatining nazariy asoslarini mustahkamlaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda esa mustaqil ta’limning samaradorligi ayniqsa raqamli ta’lim muhitida yaqqol namoyon bo‘layotgani ta’kidlanadi. Jumladan, Michael Moore masofaviy ta’lim nazariyasida o‘quvchining mustaqil ishlash darajasi oshgan sari ta’lim samaradorligi ham ortishini ilmiy asoslab bergan[5].

Mahalliy olimlar tomonidan ham mazkur muammo keng o‘rganilgan bo‘lib, ular mustaqil ta’limni tashkil etishning metodik jihatlarini yoritib berganlar. Xususan, N. Muslimov, B. Xodjayev va Sh. Sharipovlarning ilmiy ishlarida mustaqil ta’lim faoliyati talabalarda tanqidiy, tahliliy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy vositasi sifatida talqin etiladi[6]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil ta’lim faoliyati jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, reflektiv yondashuvni qo‘llash, axborot bilan mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali talabalar fikrlash faoliyati yanada faollashadi[7]. Demak, adabiyotlar tahlili mustaqil ta’lim faoliyati talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning muhim omili ekanligini ko‘rsatadi. Mazkur tadqiqotda talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishda mustaqil ta’lim faoliyatining nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish maqsadida kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot tizimlilik, izchillik, shaxsga yo‘naltirilganlik hamda kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga asoslandi. Shu bilan birga, faoliyatga asoslangan yondashuv tadqiqotning asosiy metodologik yo‘nalishi sifatida tanlandi.

Tadqiqot jarayonida nazariy, empirik va statistik metodlar uyg‘un holda qo‘llanildi. Nazariy metodlar yordamida ilmiy-pedagogik adabiyotlar chuqur tahlil qilinib, mustaqil ta’lim va mustaqil fikrlash kompetensiyasining mazmuni hamda o‘zaro bog‘liqligi aniqlashtirildi. Taqqoslash va umumlashtirish metodlari orqali turli yondashuvlar solishtirildi, modellashtirish yordamida esa mustaqil ta’lim faoliyatining samarali modeli ishlab chiqildi.

Empirik metodlar doirasida so‘rovnoma, pedagogik kuzatuv va tajriba-sinov ishlari amalga oshirildi. So‘rovnoma orqali talabalarning mustaqil ta’limga bo‘lgan munosabati hamda ularning mustaqil fikrlash darajasi aniqlangan bo‘lsa, pedagogik kuzatuv jarayonida ularning o‘quv faoliyatidagi faolligi va mustaqil ishlash ko‘nikmalari tahlil qilindi. Tajriba-sinov ishlari esa ikki bosqichda – aniqlovchi va shakllantiruvchi bosqichlarda olib borildi. Aniqlovchi bosqichda mavjud holat diagnostika qilinib, shakllantiruvchi bosqichda esa maxsus ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar amaliyotga joriy etildi.

Shakllantiruvchi bosqichda mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan muammoli o‘qitish texnologiyalari, **“flipped classroom”** modeli, loyihaviy faoliyat va raqamli ta’lim vositalari keng qo‘llanildi. Tadqiqot natijalarini baholashda statistik metodlardan foydalanilib, olingan ma’lumotlar miqdoriy va sifat jihatdan tahlil qilindi. Mustaqil fikrlash kompetensiyasining shakllanganlik darajasi tahlil qilish qobiliyati, mustaqil qaror qabul qilish, kreativ yondashuv va refleksiya mezonlari asosida baholandi. Bir so‘z bilan aytganda, tanlangan metodologiya tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta’minlab, mustaqil ta’lim faoliyati orqali talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini samarali shakllantirish imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishda mustaqil ta’lim faoliyatining muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi. Tajriba-sinov ishlari davomida olingan ma’lumotlar aniqlovchi va shakllantiruvchi bosqichlar kesimida tahlil qilindi. Dastlabki diagnostika natijalari talabalarning aksariyatida mustaqil fikrlash ko‘nikmalari yetarli darajada shakllanmaganligini ko‘rsatdi. Xususan, talabalarning 62 foizida tahliliy fikrlash past darajada, 58 foizida mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalari sust, 64 foizida esa refleksiya qilish qobiliyati yetarli rivojlanmaganligi aniqlandi.

[4] Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
[5] Moore M.G. Theory of Transactional Distance. – Distance Education Journal, 1993.
[6] Muslimov N., Xodjayev B. Pedagogik kompetentlik asoslari. – Toshkent, 2019.
[7] Sharipov Sh. Mustaqil ta’limni tashkil etish texnologiyalari. – Toshkent, 2020.

Shakllantiruvchi bosqichda joriy etilgan mustaqil ta’lim faoliyatiga asoslangan metodik yondashuvlar ijobiy natijalarni ko‘rsatdi. Jumladan, muammoli o‘qitish texnologiyalari va loyihaviy faoliyatni qo‘llash natijasida talabalarning tahliliy fikrlash darajasi sezilarli darajada oshdi. Yakuniy natijalarga ko‘ra, yuqori darajadagi tahliliy fikrlash ko‘rsatkichi 28 foizdan 61 foizga oshgani kuzatildi. Bu natijalar talabaning faol ishtiroki va mustaqil bilim olish jarayonining samaradorligini tasdiqlaydi[8]. Shuningdek, “flipped classroom” modeli asosida tashkil etilgan dars mashg‘ulotlari talabalarning mustaqil qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantirdi. Tajriba yakunida mustaqil qaror qabul qilish darajasi 34 foizdan 67 foizga oshgani qayd etildi. Bu esa o‘quv jarayonida talabalarni faol subyekt sifatida jalb etish muhimligini ko‘rsatadi[9].

Raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish esa talabalarning axborot bilan ishlash va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali bo‘ldi. Xususan, mustaqil ta’lim topshiriqlarini raqamli platformalar orqali bajarish jarayonida talabalarning refleksiya darajasi 36 foizdan 70 foizga oshgani aniqlandi. Bu natijalar zamonaviy ta’lim texnologiyalarining mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi o‘rni yuqori ekanligini ko‘rsatadi[10].

Tajriba natijalarining qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatdiki, tajriba guruhida mustaqil fikrlash kompetensiyasining barcha komponentlari (tahliliy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, kreativ yondashuv va refleksiya) nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘ldi. Jumladan, umumiy kompetensiya darajasi tajriba guruhida 30–35 foizga oshgan bo‘lsa, nazorat guruhida bu ko‘rsatkich atigi 10–12 foizni tashkil etdi.

Olingan natijalar John Dewey va Lev Vygotsky tomonidan ilgari surilgan faoliyatga asoslangan ta’lim va ijtimoiy-kognitiv rivojlanish nazariyalarini yana bir bor tasdiqlaydi. Ya’ni, talaba o‘quv jarayonida faol ishtirok etgan sari uning mustaqil fikrlash qobiliyati ham rivojlanadi[11].

Shu bilan birga, natijalar Michael Moore tomonidan asoslangan mustaqil o‘rganish darajasi va ta’lim samaradorligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni ham amaliy jihatdan tasdiqladi[12]. Mustaqil ta’lim faoliyati samarali tashkil etilgan sharoitda talabalar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda chuqurlashtirishga intiladi va bu ularning fikrlash jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari mustaqil ta’lim faoliyati talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini ko‘rsatdi va ushbu jarayonni tizimli tashkil etish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko‘rsatadiki, mustaqil ta’lim faoliyatini tizimli tashkil etish talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Olingan empirik ma’lumotlar mavjud nazariy qarashlar bilan uyg‘unlikda bo‘lib, ularni amaliy jihatdan tasdiqlaydi. Xususan, tadqiqot davomida kuzatilgan ijobiy o‘zgarishlar talabaning faol o‘quv subyekti sifatida shakllanishi uning fikrlash jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatishini namoyon etdi.

Natijalar tahlili John Dewey tomonidan ilgari surilgan tajribaga asoslangan ta’lim konsepsiyasi bilan mos keladi. Unga ko‘ra, bilim olish jarayoni faoliyat orqali amalga oshirilganda samarali bo‘ladi va aynan shu jarayonda shaxsning mustaqil fikrlashi rivojlanadi[13]. Tadqiqotimizda ham mustaqil ta’lim topshiriqlari va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan o‘quv faoliyati talabalarning tahliliy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirganligi kuzatildi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari Lev Vygotskyning ijtimoiy-kognitiv rivojlanish nazariyasini ham tasdiqlaydi. Ya’ni, talaba mustaqil faoliyat olib borish jarayonida dastlab tashqi yordam va yo‘naltirish orqali rivojlanib, keyinchalik o‘z faoliyatini mustaqil boshqarish darajasiga yetadi[14]. Bu jarayon ayniqsa “flipped classroom” modeli va loyihaviy faoliyatni qo‘llash orqali yaqqol namoyon bo‘ldi.

Tadqiqot davomida raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning yuqori samaradorligi ham aniqlanib, bu holat zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan izohlanadi. Jumladan, Michael Moore

[8] Bonwell C., Eison J. Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. – Washington DC, 1991.
[9] Bergmann J., Sams A. Flip Your Classroom. – ISTE, 2012.
[10] Bates A.W. Teaching in a Digital Age. – Vancouver, 2015.
[11] Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938; Vygotsky L.S. Mind in Society. – 1978.
[12] Moore M.G. Theory of Transactional Distance. – 1993.
[13] Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
[14] Vygotsky L.S. Mind in Society. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.

tomonidan ishlab chiqilgan nazariyaga ko‘ra, o‘quvchining mustaqil o‘rganish darajasi oshgan sari uning o‘quv natijalari ham yaxshilanadi[15]. Bizning tadqiqot natijalarimiz ham ushbu fikrni tasdiqlab, mustaqil ta’lim faoliyati orqali talabalarning reflektiv va analitik fikrlash ko‘nikmalari rivojlanganini ko‘rsatdi. Biroq tadqiqot natijalarini baholashda ayrim cheklovlarni ham inobatga olish zarur. Jumladan, tajriba-sinov ishlari ma’lum bir auditoriya doirasida olib borilganligi natijalarni umumlashtirish imkoniyatini ma’lum darajada cheklaydi. Shuningdek, talabalarning individual xususiyatlari, motivatsiyasi va raqamli savodxonlik darajasi ham natijalarga ta’sir ko‘rsatgan bo‘lishi mumkin. Shu bois kelgusida tadqiqotlarni kengroq tanlanma asosida va turli ta’lim muassasalarida o‘tkazish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil ta’lim faoliyatini samarali tashkil etish uchun quyidagi shart-sharoitlar muhim ahamiyatga ega: o‘quv jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, talabalarni reflektiv faoliyatga jalb etish, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish hamda o‘qituvchining fasilitator sifatidagi rolini kuchaytirish[16]. Aynan ushbu omillar talabalarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishda asosiy determinant sifatida namoyon bo‘ladi. Shunday qilib, muhokama natijalari mustaqil ta’lim faoliyati nafaqat bilimlarni egallash vositasi, balki talabalarda yuqori darajadagi fikrlash kompetensiyalarini shakllantirishning samarali pedagogik mexanizmi ekanligini ko‘rsatadi. Bu esa zamonaviy ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish zarurligini yana bir bor asoslaydi.

Xulosa

Tadqiqot yakunlari shuni ko‘rsatdiki, talabalarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishda mustaqil ta’lim faoliyati muhim pedagogik omil hisoblanadi. O‘rganilgan nazariy manbalar va o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari mustaqil ta’limni samarali tashkil etish orqali talabalarning tahliliy, tanqidiy va kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkinligini tasdiqladi. Tadqiqot jarayonida ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar, xususan muammoli o‘qitish texnologiyalari, “flipped classroom” modeli, loyihaviy faoliyat va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish talabalarning mustaqil fikrlash darajasini sezilarli darajada oshirishga xizmat qildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, mustaqil ta’lim faoliyati to‘g‘ri tashkil etilgan sharoitda talabalar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda egallash, tahlil qilish va amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar[17]. Shuningdek, tadqiqot natijalari John Deweyning faoliyatga asoslangan ta’lim konsepsiyasi hamda Lev Vygotskyning ijtimoiy-kognitiv rivojlanish nazariyasini yana bir bor tasdiqladi. Ya’ni, ta’lim jarayonida talabaning faol ishtiroki va mustaqil faoliyati uning fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega[18]. Biroq tadqiqot natijalari ayrim cheklovlarga ega ekanligi ham aniqlandi. Jumladan, tajriba-sinov ishlari ma’lum bir guruh doirasida olib borilganligi sababli, natijalarni keng miqyosda umumlashtirish uchun qo‘shimcha tadqiqotlar o‘tkazish zarur. Shu bilan birga, talabalarning individual xususiyatlari, motivatsiyasi va raqamli savodxonlik darajasi ham natijalarga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlarda mustaqil ta’lim faoliyatini yanada takomillashtirish, uni raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalash hamda individual yondashuv asosida rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, turli fanlar kesimida mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning samarali metodlarini ishlab chiqish istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi[19].

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, olib borilgan tadqiqotlar va ularning natijalari shuni ko‘rsatadiki, mustaqil ta’lim faoliyati talabalarda nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish, balki ularni tahlil qilish, qayta ishlash va amaliyotda qo‘llash orqali mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning eng samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Aynan mustaqil ta’lim jarayonida talaba o‘zining intellektual salohiyatini namoyon etadi, muammolarga nisbatan mustaqil yondashuvni shakllantiradi hamda qaror qabul qilish jarayonida mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishni o‘rganadi. Shu bilan birga, mustaqil ta’lim faoliyatini samarali tashkil etish tasodifiy emas, balki aniq maqsadga yo‘naltirilgan, ilmiy asoslangan va tizimli yondashuvni talab etadi. Bundan tashqari, zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalashgan mustaqil ta’lim muhiti talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirish, vaqtni boshqarish va

[15] Moore M.G. Theory of Transactional Distance. – Distance Education Journal, 1993.
[16] Bates A.W. Teaching in a Digital Age. – Vancouver, 2015.
[17] Bonwell C., Eison J. Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. – Washington DC, 1991.
[18] Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938; Vygotsky L.S. Mind in Society. – 1978.
[19] Bates A.W. Teaching in a Digital Age. – Vancouver, 2015.

axborot bilan ishlash kompetensiyalarini ham sezilarli darajada kuchaytiradi. Shunday ekan, mustaqil ta’lim faoliyatini ta’lim tizimiga chuqur va keng ko‘lamda joriy etish, uni innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan boyitish hamda har bir talabaning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaralishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muslimov, N., & Xodjayev, B. (2019). *Pedagogik kompetentlik asoslari*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. Sharipov, Sh. (2020). *Mustaqil ta’limni tashkil etish texnologiyalari*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Bates, A.W. (2015). *Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning*. Vancouver: BCcampus.
4. Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day*. Washington DC: ISTE.
5. Bonwell, C., & Eison, J. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. Washington DC: ASHE-ERIC Higher Education Report.
6. Candy, P.C. (1991). *Self-Direction for Lifelong Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
7. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.
8. Knowles, M. (1984). *Andragogy in Action*. San Francisco: Jossey-Bass.
9. Moore, M.G. (1993). *Theory of Transactional Distance*. *Distance Education*, 14(2), 1–15.
10. Piaget, J. (1950). *The Psychology of Intelligence*. London: Routledge.
11. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.
12. Zimmerman, B.J. (2002). *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview*. *Theory Into Practice*, 41(2), 64–70.